

Jean Claude Anscombe, Oswald Ducrot

ARGUMENTACIJA V JEZIKU

»... Moderna znanost se konstituira tako, da kvalitativni svet... nadomesti z arhimedovskim svetom geometrije, ki je postal dejanski oziroma — kar je popolnoma isto — tako, da svet, ki je bolj ali manj svet našega vsakdanjega življenja, nadomesti z Univerzumom mere in natančnosti. In res, ta nadomestitev avtomatično izključi iz Univerzuma vse, česar ni mogoče podvreči natančni meri...« (A. Koyré, *Études d'histoire de la pensée scientifique.*)

Uvod

Raziskave nove retorike so ponavadi zmanjševale vlogo, ki jo imajo v argumentaciji dejstva in deduciranje iz dejstev. Natančnejše, C. Perelman in L. Obrechts-Tyteca sta pokazala mnogotere povezave med to dejstveno oporo (oz. »objektivno« podlago v vsakdanjem pomenu besede objektivno) in intersubjektivnimi razmerji med govorcem in njegovim poslušalstvom.

Če gremo še naprej v tej smeri, bi lahko rekli, da intersubjektivna razmerja niso samo *ob strani* dozdevno objektivnih danosti, marveč so *v njihovem temelju*, v njihovi osnovi. Tudi naše raziskave o argumentaciji, ki so izhajale iz drugačnega gledišča — lingvistike —, so doživele podoben razvoj. Ko smo raziskovali argumentacijsko vlogo, ki jo ima jezikovna preobleka /habillage/ dejstev, smo prišli do točke, ko nismo mogli več ločevati samih dejstev od te preobleke. V pričujočem članku bi radi pojasnili ta razvoj in njegove teoretske implikacije.

Če si ogledamo naše dosedanje delo, potem lahko ločimo štiri faze v raziskavah argumentacije. V prvi fazi smo jezik in argumentacijo jemali kot popolnoma ločena, pač v skladu s prevladujočo retorično tradicijo. V drugi fazi, do katere nas je pripeljala analitična filozofija, je argumentacija sicer ostala zunanja jeziku, vendar je hkrati že izrabljala nekatere temeljne semantične lastnosti izjav v jeziku, zlasti distinkcijo med postavljenimi in predpostavljanimi vsebinami. Tretji moment: opazili smo, da v sami strukturi stavkov obstajajo argumentacijski operatorji v pravem pomenu. Tako smo v pomen /*signification*/ stavkov postavili ob deskriptivne vrednosti še od njih neodvisne argumentacijske. Prav to idejo smo hoteli ponazoriti že v naslovu dela iz l. 1983 *Argumentacija v jeziku* /L'argumentation dans la langue/. Zdaj zagovarjamo bolj radikalno stališče, do katerega nas je pripeljala sistematična raba pojma *toposi*. Zdaj vidimo v »dejstvih«, ki jih »opisujejo« stavki, zgolj kristalizacijo argumentacijskega gibanja.

Te štiri faze bomo predstavili drugo za drugo in hkrati pokazali, kakšno deskripcijo istih jezikovnih fenomenov omogoča vsaka izmed njih.

1. Radikalni deskriptivizem

V prvi fazi, ki smo jo izločili, jezikovna struktura izjave še ni povezana z njeno argumentacijsko uporabo. Če hočemo pokazati argumentacijske navezave /*enchaînements*/ v govoru, moramo predpostaviti, da se te navezave ne realizirajo na podlagi izjav, marveč na podlagi dejstev, ki jih te izjave prikazujejo. Če neka izjava I rabi v nekem govoru za sklep S, potem zato, ker I pokaže neko dejstvo D, kakor tudi zato, ker določeni zakoni, ki jih priznavajo sogovorniki, upravičujejo vero v sklep S, brž ko je dano dejstvo D. V številnih primerih — ki jih je proučevala zlasti nova retorika — ne pelje S k D, marveč pelje k S to, da je hotel govorec s tem, da je izrekel I, pokazati D. Kakšno vlogo ima v tej shemi jezik? Ima dvojno vlogo. Po eni strani izvira sama možnost, da I pokaže D, vsaj deloma iz jezikovne strukture stavka S, ki ga realizira I. A ta prvi prispevek jezika k argumentaciji, kot vidimo, ni v pravem pomenu argumentacijski. Izvira čisto preprosto iz zmožnosti besed, da opisujejo dejstva. Po drugi strani pa jezik rabi za to, da označi obstoj argumentacijskih navezav, in sicer prav kolikor vsebuje veznike — *torej, zato ker...* itn., ki s tem, da so postavljeni med dve izjavi, nakažejo, da moramo dejstva, ki jih omenja ena izjava, sprejeti zato, ker jih omenja druga.

Edini argument, ki bi bil zares zmožen ovreči tak pristop (ki smo ga poimenovali *radikalni deskriptivizem*), izhaja iz znotrajstavčne analize izjav. Taka analiza pokaže, kot bomo videli pozneje, da sami stavki vsebujejo indikacijo o argumentacijskih uporabah svojih izjav. Vendar pa nas od radikalnega deskriptivizma niso odvrnili taki pomisleki, marveč prej proučevanje veznikov (med izjavami). Spoznali smo, da so vezniki, denimo *toda* /*mais*/, *celo* /*même*/, ki smo jih doslej opisovali kot elemente, ki vzpostavijo razmerja med dejstvi, ravno tako argumentacijski kakor besede, ki smo jih ponavadi analizirali kot gibala sklepanja. Celó dozdevno tako »objektivni«⁴ veznik, kakršen je *in*, ima specifične pogoje argumentacijske rabe: *in* namreč ne more povezovati dveh nasprotnih argumentov, razen morda takrat, ko hočemo opozoriti na neko ne- navadno rabo.¹ Tako ni mogoče reči:

— Oglej si ta film. Slabo je zrežiran in igralci izredno dobro igrajo.
zato pa bi bil tu *toda* /*mais*/ popolnoma upravičen.

Uporaba teh veznikov je zelo pogosta ne glede na tip diskurza. Od tod se nam je porodila ideja, da je argumentacija, daleč od tega, da bi bila naključen in omejen pojav neke posebne oblike intelektualne dejavnosti, zmerom že navzoča v govoru /*parole*/. To seveda ne dokazuje, da je argumentacija v stavkih markirana, vendar bi nam ta hipoteza omogočila bolj homogen opis tega, kar je v stavkih, in tega, kar je med stavki.

Zdaj bi radi na dveh zgledih pokazali prav jezikovne implikacije prve faze razmišljanja o argumentaciji. Semantična deskripcija francoščine bi morala pokazati pomensko razliko med *peu* /*malo*/ in *un peu* /*nekoliko*/. Denimo razliko med:

(1) Pierre a peu travaillé /Pierre je malo delal/

in

(2) Pierre a un peu travaillé /Pierre je nekoliko delal/.

Prav zaradi te razlike je namreč možna ironična navezava *Pierre a peu travaillé, il risque donc de réussir à son examen* /Pierre je malo delal, lahko

¹ Cf. v zvezi s tem še članek A. Ibrahima: »Y-a-t-il deux manières de dire la même chose«, *La nouvelle Revue du Caire* (1978), št. 2.

se mu zgodi, da bo opravil izpit/, medtem ko je isti sklep na podlagi (2) nekaj popolnoma vsakdanjega. Če hočemo pojasniti to danost, moramo — brž ko rečemo, da argumentacija temelji zgolj na dejstvih — predpostaviti, da prikazujeta izjavi (1) in (2) različni dejstva. Tako bi lahko rekli — kot so sicer tudi storili — da *peu* in *un peu* označujeta različni količini (*peu* je manj od *un peu*). Jezikovna opozicija med tema izrazoma je tako reducirana na čisto dejstveno opozicijo med dvema količinama. A pričujoči članek ni bil zamišljen kot polemika, marveč smo si v njem prizadevali zgolj za to, da pojasnimo teoretično mrežo, ki jo implicira vsaka faza, o kateri govorimo, zato tudi ne bomo podrobneje razpravljali o tem opisu izrazov *peu* in *un peu* in bomo raje ponazorili drug zglede, ki bi moral pokazati še en vidik jezikovne semantike, ki jo narekuje »radikalni deskriptivizem«. Kako razlikovati:

(3) Pierre est aussi grand que Marie /Pierre je tako velik kot Marie/
in:

(4) Pierre a la même taille que Marie /Pierre ima enako višino kot Marie/.
Kajti argumentacijske navezave, ki jih omogoča diskurz, so očitno različne. Vzemimo:

(5) Pierre n'est vraiment pas grand pour son âge: il est aussi grand que Marie. /Pierre res ni velik za svojo starost, velik je kot Marie./

Ta navezava se nam zdi nenavadna (razen če *aussi* /kot/ beremo kot popravek za *plus* /večji/, popravek, ki ga je mogoče razumeti kot *pas plus* /ne več(ji)/, narobe pa je:

(6) Pierre n'est vraiment pas grand pour son âge: il a la même taille que Marie /Pierre res ni velik za svojo starost, ima enako višino kot Marie/
navezava, ki ne sili k nikakršnemu popravku. Če se argumentacijsko gibanje opira na dejstva, ki jih izražajo izjave, potem moramo priznati, da izjavi (3) in (4) ne izražata istih dejstev. S tega stališča je mogoče rešiti ta problem tako, da tema izrazoma pripišemo različni deskriptivni vrednosti. *Avoir la même taille que* /imeti enako višino kot/ naj bi označevalo numerično enakost, *être aussi grand que* /biti tako velik kot/ pa kvantitativno razmerje, ki ga matematici označujejo kot biti večji ali enak. Izjava (5) ni mogoča zato, ker izjava (3), ki je uporabljena kot argument, ne izključuje možnosti, ko bi bil Pierre večji od Marie.

Opozorili bomo zgolj na teoretsko konsekvenco, ki izhaja iz hipoteze tega tipa. Taka hipoteza namreč nujno napeljuje na uporabo diskurzivnega zakona /*loi de discours*/. Če ne zaradi drugega, pa zato, ker moramo vlogo veznika *aussi ... que* /tako ... kot/ v številnih kontekstih pojasniti kot izražanje enakosti z informativnega gledišča: iz navezave (3) ponavadi sklepamo, da imata Pierre in Marie približno enako višino (kako bi bilo drugače mogoče govoriti o enakostnem primerniku?). Radikalni deskriptivizem pogosto sega po diskurzivnem zakonu (naš zakon izčrpnosti /*Loi d'Exhaustivité*/),² ki ureja komunikacijo informacij in zahteva, da damo maksimum informacij o predmetu govora. Ta zakon pa bi kršili, če bi uporabili izjavo (3), ko bi vedeli, da je Pierre večji od Marie — četudi s tem ne ovržemo izjave (3). Uporabiti veznik *aussi ... que* pomeni namreč, da imata Pierre in Marie enako velikost.

Povzemimo glavne teze, ki jih implicira radikalni deskriptivizem:

a) Argumentacijske navezave v diskurzu se opirajo na dejstva, ki jih prinašajo izjave.

² Že uporabljeno v: O. Ducrot: »*Peu et un peu*«, 1970.

b) Jezikovne strukture, ki jih realizirajo izjave (*stavki* v naši terminologiji), imajo predvsem to semantično funkcijo, da opisujejo dejstva. Zato so stavki z neposredno kvantitativno interpretacijo — *Je 8^h, Odette ima dva otroka* itn., prav prototip za jezikovno semantično strukturo.

c) Informacije, ki jih prinašajo izjave, izvirajo po eni strani iz semantične vrednosti stavkov (ki je informativna), po drugi pa iz morebitne aplikacije diskurzivnih zakonov za prenos informacij na to vrednost. Poudarjamo predvsem zadnje opredelitev, saj so diskurzivni zakoni, ki jih zdaj uporabljamo, formulirani glede na argumentacijo in ne glede na informacijo (cf. na primer naš zakon oslabitve */Loi de Faiblesse*³ ali pa zakon izčrpnosti, ki smo ga prej uporabili).

2. Predpostavkovni deskriptivizem

Prešli bomo kar k drugi fazi, ki je, če smo natančni, zgolj izboljšava prve. Tudi v tej fazi imajo argumentacijske navezave dejstven izvir, vendar se ne opirajo več na vsa dejstva, ki jih nosijo izjave, marveč izberejo samo nekatera izmed njih. To izbiro določajo lastnosti samih stavkov. Opirajoč se svobodno na filozofijo govorce, smo rekli, da se semantična vrednost stavkov deli na postavljeno in predpostavljeno vrednost. Zato so tudi informacije, ki jih prinaša izjava, ravno tako postavljene in predpostavljene. Nato smo rekli, da argumentacijske navezave, tako kot vse navezave, zadevajo zgolj postavke */posées/*. Če razen tega še sprejmemo, da statusa postavke in predpostavke ustrežata dvema različnima govorčevima glediščema glede na dane informacije, potem druga faza že implicira povezavo argumentacije in ilokucijskih vidikov.

S tega gledišča bi lahko spet uporabili zgleda iz prejšnjega razdelka.

Če hočemo ločiti *peu* in *un peu*, jima moramo prisoditi zmožnost za različno porazdelitev postavke in predpostavke v izjavah, v katerih nastopata. Tako je v izjavi:

(1) *Pierre a peu travaillé* /Pierre je malo delal/ predpostavka *Pierre a travaillé* /Pierre je delal/ in postavka *La quantité de travail que Pierre a fourni est faible* /Količina Pierrovega dela je majhna/ in ta analiza se ujema z običajnimi preizkusi, ki jih mora opraviti predpostavka. V izjavi:

(2) *Pierre a un peu travaillé* pa je postavka *Pierre a fourni une certaine quantité de travail* /Pierre je opravil neko določeno količino dela/, predpostavka pa *S'il y a du travail fourni, la quantité en est faible* /Če je bilo opravljeno neko delo, potem je količina tega dela majhna/. Kolikor se argumentacija nanaša samo na postavko, je jasno, da se nanašajo sklepi, do katerih pridemo iz izjave (1), zgolj na majhno količino opravljenega dela, narobe pa sklepi iz izjave (2) merijo zgolj na obstoj tega dela.

Prednost te rešitve v primeri z rešitvijo, ki jo ponuja prva faza, je v tem, da se ogne postulaciji kvantitativne razlike med *peu* in *un peu* in da kljub temu omogoča pojasniti njuni nasprotni argumentacijski potencialnosti.

Tudi drug zgled, *aussi... que* /tako... kot/, obravnavamo na podoben način. Rekli bomo, da:

³ Te formulacije ni v: Anscombe-Ducrot, 1978.

(3) Pierre est aussi grand que Marie /Pierre je tako velik kot Marie/ vsebuje predpostavko *taille de Pierre* $\leq$ *taille de Marie* in postavko *taille de Pierre* $\geq$ *taille de Marie*.⁴ Narobe pa izjava:

(4) Pierre a la même taille que Marie /Pierre ima enako višino kot Marie/ zadeva izključno predpostavko *taille de Pierre* = *taille de Marie*. Ta rešitev tudi v tem primeru tako kot že prej pojasni argumentacijska dejstva: izjava (3) dovoljuje samo sklepe iz Pierrove velikosti (kajti postavka nakazuje morebitno Pierrovo večjo višino). Narobe pa izjava (4), ki postavlja enakost, kompatibilna z vsakim sklepom, pač glede na to, kaj vemo ali verjamemo o Mariini višini. To pa ne preprečuje, da ne bi izjava (3) vsebovala iste indikacije o enakosti kakor izjava (4), indikacije, do katere pridemo na podlagi povezave predpostavke in postavke. Vidimo, v čem je domiselnost — ali zvižajača — tega postopka. Da bi pojasnili argumentacijske učinke, se opiramo na indikacijo morebitno večje višine, ki jo nakaže postavka. A to indikacijo izničimo s pomočjo predpostavke, to pa zato, ker moramo upoštevati dano informativno vrednost.

V čem se torej razlikujeta prvi dve fazi, ki smo ju razložili? Če se postavimo na raven diskurza, potem vidimo, da teče argumentacija od dejstva do dejstva in da se sklepi opirajo na dejstva. Razlika pa je v tem, da v drugi fazi to niso več vsa dejstva, ki jih nosijo izjave, marveč samo nekatera izmed njih, in sicer tista, ki so v skladu z jezikovno strukturo stavka postavljena. Druga faza pripiše torej jeziku zmožnost, da določa argumentacijo, to je zmožnost, da odloča o tem, katera dejstva je mogoče oz. katerih ni mogoče argumentacijsko izrabit. Zato tudi izbira neke jezikovne oblike in ne kake druge (denimo *peu* namesto *un peu*) implicira tudi to, da na podlagi istih dejstev izberemo raje eno sklepanje kakor drugo. A če v drugi fazi jezik sicer že določa argumentacijo, pa to počne na podlagi svojih običnih lastnosti — na podlagi razločevanja postavke in predpostavke in funkcije tega razločevanja v navezavah izjav — in ne zaradi specifično argumentacijskih lastnosti, ki bi bile imanentne semantiki stavkov.

3. Argumentacija kot konstituent pomena

Tretja faza, ki smo jo orisali, v bistvenem ustreza raziskavam, zbranim v knjigi *Argumentacija v jeziku /L'argumentation dans la langue/*. A če si jo zdaj za nazaj ogledamo, se nam zdi, da ni toliko napredek glede na drugo fazo kakor prehod k četrti. Vseeno pa omogoča, da se ognemo nekaterim slabostim, ki so imanentne rešitvam iz prejšnjih razdelkov.

Te rešitve so se opirale na vpeljavo predpostavk, ki so resda omogočale ohranitev skladnosti z empirično danostjo, vendar jih včasih ni bilo mogoče upravičiti samih na sebi. V naših zgledih s *peu* je postulirana predpostavka zadovoljila običajne kriterije (ohranitev predpostavke v vprašalni in nikalni obliki), toda položaj je veliko bolj težaven z *un peu* in *aussi... que* (isto velja tudi za zglede navezav, ki vsebujejo *peu* + *pridevnik*). Tako smo analizirali:

(2) Pierre a un peu travaillé /Pierre je nekoliko delal/ tako, da smo izrazu *un peu* pripisali odgovornost za predpostavko *S'il y a du travail fourni, la quantité en est faible*. Očitno pa je, da ta element smisla

⁴ Tu sledimo sugestiji R. Zuberja.

/sens/ ne nastopa v izjavi (2), ki jo je mogoče nasloviti na ogovorjenca /*allocutaire*/, ki morda ničesar ne ve o Pierrovem delu. Če hočemo torej sprejeti ta element smisla, se pravi, da ga moramo postulirati, tako ni nič nenavadnega, če iz njega naredimo predpostavko, saj se zdi, da nastopa v vprašanju *Est-ce que Pierre a un peu travaillé?* /Ali je Pierre nekoliko delal?/. Tako pravzaprav ni mogoče reči, da ta element smisla nastopa tako v trditvi kakor tudi v vprašanju. Največ, kar lahko rečemo, je tole: če domnevamo, da ta element nastopa v trditveni izjavi, potem ga bomo »ponovno našli« tudi v vprašalni in zato mu moramo prisoditi status predpostavke. Že ta ad hoc narava te rešitve bi nas morala spodbuditi k iskanju drugačnih rešitev.

A vzemimo, da je taka predpostavka vendarle sprejeta. Tu pa nastopi nova težava, ki zdaj izvira iz dvoumnosti formulacij o postavljenih oz. predpostavljenih dejstvenih vsebinah. A te formulacije, ki se zdijo dejstvene, če jih поблиže pogledamo, niso takšne oziroma so takšne le, kolikor prikrivajo argumentacijske vrednosti. Vzemimo spet zgled za *peu*. Da bi prišli do njegove postavke, smo morali uporabiti koncept *majhne količine* (cf. izjavo (1) in njeno postavko *La quantité de travail fourni est faible*). Kaj lahko tu pomeni *majhen*? Zdi se nam, da je možna samo tale pojasnitev (s tem hočemo reči, da taka pojasnitev ne vpeljuje v teorijo jezikovne ohlapnosti pridevnika *majhen*): Na ravni stavka je majhna količina količina, ki je pod neko določeno mejo, ki jo zarisuje stavek, a ta majhnost vendarle ni že majhnost po naravi. Ta majhnost se specificira na ravni izjave s kontekstom: ta količina je lahko količina, ki jo pričakujemo, si jo želimo, jo hočemo ali štejemo za normalno. S tem ko rečemo, da *peu* postavlja takšno višjo mejo, se zdi, kot da smo pojasnili, zakaj iz količine, ki jo izraža izjava, ni mogoče priti do sklepa, ki bi temeljil na znatnosti te količine. Izjava (1) ne more rabiti za sklep, ki bi se opiral na Pierrovo delo, kajti (1) začrta višjo mejo tega dela, ne pa tudi nižje. In res, taka pojasnitev je iluzorična. Najprej ji spodleti pri zgledu:

(1') *Pierre a assez peu travaillé* /Pierre je dovolj malo delal/, v katerem veljajo iste argumentacijske prisile kot v (1). Jasno je, da postavljata tako izjavo (1) kakor izjavo (1') višjo mejo, kolikor pa izraz *assez peu* meri na večjo količino od količine, ki bi jo narekoval izraz *peu* v istem kontekstu, postavlja tudi nižjo mejo. Če bi bila pojasnitev za izraz *peu* pravilna, bi morala biti izjava (1') argumentacijsko dvoumna, pač glede na to, ali merimo na višjo mejo ali na nižjo. To pa seveda ne drži: izjava (1') dovoljuje in dovoljuje izključno sklepe, ki se opirajo na nezadostnost Pierrovega dela.

Zdi se, da je težava še večja. Če izjava (1) prepoveduje določen tip sklepov, potem jih ne prepoveduje zato, ker je nakazana količina pod neko določeno mejo, marveč zato, ker jo izjava prikazuje prav z gledišča te meje. Ne glede na to, ali izberemo *peu* ali *un peu*, v obeh primerih izberemo gledišče, ki razvrednoti količino, za katero gre. In prav iz sprejetja tega gledišča izvirajo tudi argumentacijske prisile. Prav to idejo smo si prizadevali obdelati v tretji fazi.

Da bi opisali semantiko izraza *aussi . . . que*, smo rekli, da izjave tipa:

(3) *Pierre est aussi grand que Marie*
vsebujejo na ravni stavka dve indikaciji: dejstveno in argumentacijsko. Z dejstvenega gledišča izjava (3) nakazuje enakost Pierrove in Mariine višine. S tega gledišča je popolnoma analogna izjavi:

(4) *Pierre a la même taille que Marie*.

A izjava (3) vsebuje razen tega še argumentacijsko navodilo: namreč to, da rabi enakost velikosti za isti tip sklepa kakor izjava *Pierre est grand* /Pierre je velik/.⁵

Zgleda s *peu* in *un peu* smo obravnavali na dokaj podoben način. Izjavi (1) in (2) sta z dejstvenega vidika popolnoma sinonimni. S tem smo hoteli reči, da obe izražata količino, ki jo je mogoče v pomenu stavka predstaviti z istim parametrom in ki jo je torej treba interpretirati na ravni izjave na enak način. Če bi pomenilo delati malo delati eno uro, se pravi, da bi pomenilo (z dejstvenega gledišča) delati nekoliko /un peu/ ravno tako delati eno uro. Ta morfema bi se torej razlikovala zgolj na argumentacijski ravni. Izjavo (1) bi morali uporabiti za sklepe, do katerih bi pripeljala izjava *Pierre n'a pas travaillé* /Pierre ni delal/, (2) pa bi morala biti argumentacijsko koorientirana s *Pierre a travaillé* /Pierre je delal/.

Primerjavo med drugo in tretjo fazo bi lahko ponazorili takole. Obema fazama je skupna ideja, da smisel izjav vsebuje dejstvene indikacije, ki jih določa dejstvena sestavina, navzoča že v stavčnem pomenu. Skupno jima je tudi to, da argumentacijsko gibanje opirata — vsaj do neke mere — na ta dejstveni element, imanenten pomenu. Razlikujeta pa se v dveh točkah. Najprej v tem, da edino tretja faza vpelje resnične argumentacijske vrednosti v jezik. Po drugi strani pa je druga faza nakazala samo, da izvira iz semantične strukture stavka nemožnost nekaterih argumentacij. Tretja faza gre še dlje: tu gre namreč za to, da vsaj nekateri stavki (denimo stavki, ki vsebujejo izraze, kakršni so: *peu, un peu, aussi... que*), ne le da ne morejo uporabiti nekaterih argumentacij, marveč morajo vrh tega še rabiti nekatere druge. Vsiljujejo ne le argumentacijsko rabo svojih izjav, marveč vrh tega še rabo v neki dani smeri.

4. Radikalni argumentativizem

Pozicija, ki jo bomo zdaj poskušali orisati, je pozicija, ki jo ravno zdaj obdelujemo. V grobih orisih je navzoča že v nekaterih poglavjih *Argumentacije v jeziku*, zlasti v zadnjem, vseeno pa je zahtevala, da vsaj delno revidiramo formulacije — včasih pa tudi teze — omenjenega dela. Teoretske pozicije, ki konstituirajo tretjo fazo, že dajejo udobno in hkrati priročno orodje za podrobne analize.⁶ Vendar pa temeljijo na podobi jezika, ki — tudi če se v precejšnji meri ujema z našo vsakdanjo predstavo o jeziku — vendarle ni podoba, na katero bi morali opreti jezikovno refleksijo.

V tretji fazi smo tako trdili, da v diskurzu argumentiramo tako, da se opiramo na dejstva, o katerih smo pokazali, da na njihovi podlagi postanejo nujna druga dejstva oziroma nas prisilijo, da moramo verjeti v druga dejstva. A ta nujnost izvira iz same narave teh dejstev. V tej optiki je intelektualni proces, ki določa argumentacijski diskurz, bodisi logična ali pa empirična dedukcija: podobna je detektivski dedukciji, ki iz odtisov na orožju sklepa, da ga je nekdo uporabil. Mi pa, narobe, ravnamo tako kot človek, ki vzame aspirin, kadar ga boli glava. Zadovoljimo se namreč s tem, da uporabimo neko pravilo — aspirin zdravi glavobol, ne da bi se spraševali, kakšno je razmerje

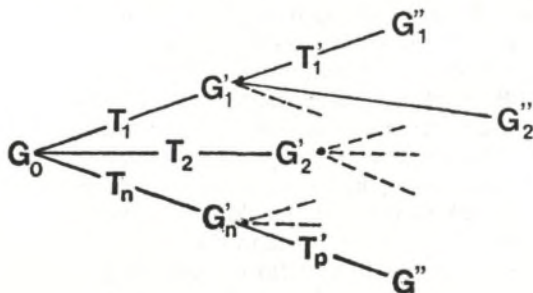
⁵ V pričujočem članku analiziramo le primer komparativne strukture. Če pa uporabimo komparativno strukturo, v kateri je téma *Marie*, potem rabi enakost višin za sklep, do katerega bi prišli na podlagi izjave *Marie n'est pas grande* /Marie ni velika/.

⁶ Cf. denimo O. Ducrot in dr.: *Les mots du discours*.

med fiziologijo glavobola in kemijo aspirina. Splošno rečeno, rekli bomo, da se diskurzivna navezava izjave-argumenta na izjavo-sklep zmeraj opira na uporabo splošnih načel, ki jih imenujemo — pri čemer povzemamo in morda hkrati tudi že zlorabljam Aristotelov izraz — *toposi*. Če sklepamo iz izjave A na izjavo B, potem ne sklepamo tako zato, ker A kaže dejstvo D, B pa dejstvo E na tak način, da bi, kadar nastopi D, tudi E postalo neogibno, marveč sklepamo tako zato, ker kaže A dejstvo D tako, da postane legitimna uporaba nekega toposa (oziroma verige toposov), ki narekuje izjavo B, v kateri je mogoče videti jezikovno preobleko dejstva E. Pomen stavka razumemo kot množico toposov, katerih uporabo dovoljuje ta stavek, brž ko je izrečen. Odločiti se v neki dani situaciji, da izrečemo raje en stavek kakor neki drug, pomeni odločiti se, da v tej situaciji izrabimo raje neke določene topose in ne nekaterih drugih. Drugače rečeno: semantična vrednost stavkov je v tem, da dovolijo in vsilijo nujnost sprejetja določenih argumentacijskih pogledov na dejstva. Odločiti se za to, da neki predmet označimo kot *drag* in ne *poceni* ne pomeni dati informacijo o njegovi ceni, temveč odločiti se, da nanj apliciramo raje topose o dragosti kakor topose o cenenosti, denimo: »Plus ça coûte, moins c'est avantageux« /Čim več stane, manj se spleča/ v nasprotju z »Moins ça coûte, plus c'est avantageux« /Čim manj stane, tem bolj se spleča/. S to naivno formulacijo dveh posebnih toposov smo ponazorili splošno tezo, ki je po našem mnenju bistvena: topos ni nič drugega kakor usklajevanje dveh numeričnih gradacij, četudi so možne tudi interpretacije, ki aplicirajo na te gradacije znane numerične lestvice. Tako, denimo, v pojmu »stati« ni nič bistveno numeričnega, četudi ta izraz ponavadi interpretiramo kot vsoto denarja, ki jo je treba plačati.

Naša koncepcija argumentacijskega diskurza torej implicira, da moramo v samem jeziku, to se pravi, na ravni stavkov, videti navodila za uporabo toposov v izjavljanju.

Splošno rečeno, jezikovne predikate — denimo, glagol *delati* — opisujemo kot *sveženj toposov*. Razumeti besedo *delati* pomeni biti zmožen vpeljati določeno gradacijo G_0 na določenem področju dejavnosti, gradacijo, ki jo opredeljuje ustrezanje drugim gradacijam: $G'_1, G'_2 \dots G'_n$. Vsako ustrezanje med (G_0, G'_n) uravnava neki topos $T_1, T_2, \dots T_n$.

G_0 je gradacija dela, G'_1 je, denimo, gradacija uspeha, G'_2 gradacija zaslug, G'_n pa gradacija utrujenosti.

Prva pripomba: vsaka izmed gradacij $G'_1, G'_2, \dots G'_n$, je prek drugih toposov usklajena s serijo drugih gradacij $G''_1, G''_2, \dots G''_p$. Leksikalno polje postane potemtakem nekakšno *topično polje* /champ topique/.

Druga pripomba: našo shemo je treba brati iz strukturalistične perspektive, in sicer v tem pomenu, da se vrednost vsakega izmed vrhov določa le glede na druge. Ne izhajamo namreč iz gradacije dela, nato pa to gradacijo usklajujemo z gradacijama zaslug oz. utrujenosti, marveč je že za gradacijo dela konstitutivno, da je — prek toposov — v razmerju z drugimi gradacijami. Drugače rečeno, reči, da je Pierre več delal od Jacquesa, pomeni sprejeti tudi to, da bo Pierre — če je vse drugo nespremenjeno — zaradi večjega dela bolj utrujen, da bo dosegel več uspeha, da je bolj zaslužen kakor Jacques.

Tretja pripomba: naša shema je seveda skrajno poenostavljena, in sicer predvsem zato, ker ne pokaže, da lahko iz vsakega izmed njenih vrhov spet izvira množica toposov. Besedo *delo* je mogoče razumeti, ne da bi morali predpostaviti, da je delo edini vir uspeha.

Končno še zadnja pripomba: nikakor ne trdimo, da imajo vsi individui neke jezikovne skupnosti isto topično polje, niti tega, da individuum zmeraj uporablja iste topose.

Iz te nove perspektive si bomo zdaj ogledali zglede iz prejšnjih razdelkov.

Spomnimo se, da smo morali za opisovanje izrazov *peu* in *un peu* v drugi fazi sprejeti kot dejstveni element pojem majhne količine. Potem ko smo se dokopali do spoznanja o temeljni argumentacijski naravi koncepta majhnosti, smo se morali v tretji fazi temu pojmu odpovedati. Morali smo ga zamenjati s čisto dejstvenim parametrom, skupnim izrazom *peu* in *un peu*, ki je v obeh primerih rabil za oporo nasprotnima argumentacijskima usmeritvama. In prav zatekanje k takemu parametru smo v četrti fazi postavili pod vprašaj. Kaj naj bi torej pomenila ideja o majhni količini? Kajti dejstvo, da imamo opraviti z običajnim izrazom, katerega način rabe narekuje sam jezik, temu izrazu ne podeljuje vnaprej nobene pravice do statusa koncepta, uporabnega za jezikovno deskripcijo, ki hoče biti znanstvena. Da bi pokazali, v kateri smeri delamo zdaj, predlagamo za zglede (1) in (2) tale opisa: Primer (2) bomo opisali tako, da bomo stavku, ki se v njem manifestira, pripisali množico toposov *plus il y a de travail, plus y /čim več dela, tem več y/*, to se pravi, množico toposov, povezanih s predikatom *delati*. Ta operator ima med drugimi funkcijami predvsem to, da ohrani topose predikata, s katerim je povezan. Stavek tako določa, da moram, kadar izrečem (2), izbrati enega izmed teh toposov in hkrati meriti na sklepe tipa *Il est fatigué /Utrujen je/, Il a du mérite /Zasluži pohvalo/*, ali pa na sklepe, ki jih je mogoče izpeljati iz gornjih sklepov. To izbiro toposov smo pogostokrat imenovali *argumentacijska usmeritev*. A stavek, ki je za podlago primera (2), vsebuje poleg navodil o argumentacijski usmeritvi še navodila o *argumentacijski moči*. S tem hočemo reči, da ta stavek postavlja, denimo, Pierrovo delo na raven, ki je pod gradacijo G_0 , ki velja za delo. V strukturalistični koncepciji, ki jo zagovarjamo, pomeni ta moč zgolj to, da izjave, kakršna je (2), lahko rabijo le za sklepe, ki izvirajo iz mesta, ki je ravno tako nizko na gradaciji G_i , ki je v izbranem toposu skladna z G_0 . Tako je mogoče izjavo (2) navezati na *Il faut lui donner un petit quelque chose /Treba mu je dati nekaj malega/*, ne pa *Il a droit à une grosse récompense /Pravico ima do velike nagrade/*. Razen seveda, če ni uporabljen dodaten argument, denimo, *Il fait une chaleur insupportable /Neznosno vroče je/*, ki omogoči, da se »povzpememo« do gradacije G_i .

Izraz *peu*, ki je bolj zapleten, zahteva poseg dveh dodatnih pojmov. Prvi, o katerem smo večkrat govorili, je pojem *polifonije*.⁷ Drugi pa je pojem *kon-*

⁷ V zvezi s tem pojmom cf. tudi O. Ducrot, *Le dire et le dit*.

verznega toposa, ki ga bomo na hitro definirali. Vzemimo topos (+ x, + y), ki ga bomo imenovali direktni topos. Tega toposa ni mogoče uporabiti, ne da bi hkrati sprejeli tudi drugega, konverznega toposa (− x, − y). Direktni topos *Plus il y a de travail, plus il y a de fatigue* /Čim več dela, tem več utrujenosti/ je neločljivo povezan s konverznim toposom *Moins il y a de travail, moins il y a de fatigue* /Čim manj dela, tem manj utrujenosti/, ki ravno tako medsebojno usklajuje dve gradaciji, samo da sta ti gradaciji ravno nasprotni gradacijam iz direktnega toposa.

Vrnimo se zdaj k primeru (1) in opisu izraza *peu*. Rekli bomo, da stavek, ki je za podlago izjave (1), določa, da se v njegovih izjavah oglašata dva izjavljalec. Prvi izjavljalec, I_1 , zagovarja stališče, ki bi ga bilo mogoče pojasniti s pomočjo izjave (2). Izrablja torej topos tipa *Plus il y a de travail, plus y*, pri čemer postavlja Pierrovo delo pod gradacijo dela G_0 . Govorec G iz izjave (1) mora G predstaviti in celo sprejeti gledišče izjavljalca I_2 , ki se tokrat ne sklicuje zakon, naš *Zakon oslabitve*, ki pravi, da je to, da samó šibki argumenti peljejo k danemu sklepu, že močan argument za nasprotni sklep. To pa pomeni, da mora G predstaviti na celo sprejeti gledišče izjavljalca I_2 , ki se tokrat ne sklicuje na direktni topos, marveč na konverzni topos *Moins il y a de travail, moins y*. Kolikor torej G sprejema gledišče izjavljalca I_2 v tej kristalizirani argumentacijski konfrontaciji, mora (1) rabiti za sklep, na katerega napeljuje konverzni topos. Zato pojasnjujemo izjavo (1) kot argumentacijsko koorientirano izjavi *Pierre n'a pas travaillé*, pri čemer vendarle priznavamo, da je legitimno gledišče izjavljalca I_1 , ki pravi, da je bilo opravljeno neko delo.

Oglejmo si zdaj še primer z *aussi... que*, kakor nastopa v izjavi:

(3) *Pierre est aussi grand que Marie.*

Težave s to strukturo izvirajo po eni strani iz tega, da se zdi, da vpeljuje nekakšno simetrijo med Pierrom in Marie. Po drugi strani pa iz tega, da hkrati kaže tudi disimetrijo, očitno v diskurzivnih navezovanjih: ta navezovanja se namreč lahko opirajo na Pierrovo velikost, ne pa tudi na Mariino. Da bi pojasnili to dvojnost, smo v tretji fazi predlagali simetrijo na informativni ravni (enakost višin) in disimetrijo na argumentacijski. Zdaj pa se nam zdi, da je ta razdelitev sad kompromisa. Danes vidimo poglavitno prednost te razdelitve — razen njene eksplikativne vrednosti — v tem, da vpelje pojem argumentativnosti na področje, na katerem je doslej vladala izključno informativnost. V resnici pa bi radi šli še veliko dlje. Informativna sestavina iz našega opisa se zdi verjetna zato, ker z izjavo (3) ponavadi mislimo na metrično primerjavo višin. V resnici pa očitna navzočnost kvantitativne enakosti ne izvira iz strukture *aussi... que* v izjavi (3), marveč iz pridevnika velik, oziroma iz posebne rabe tega pridevnika. A ta navzočnost neha biti očitna, brž ko velikost meri na moralno ali historično vrednost, in popolnoma zgine, kadar velik zamenjamo s *prijazen, gostoljuben, prebrisan*, itn. Zanimivo pa je, da šolske slovnice ponavadi jemljejo za zglede enakostnega primernika⁸ pridevnike, ki napeljujejo na kvantitativno interpretacijo, čeprav so taki pridevniki *velik, star, težak, dolg... vse prej kakor v večini*. Naše stališče iz tretje faze zahteva, da sprejmemo,

⁸ To se še posebej jasno pokaže v t. i. pedagoških delih in ne samo v šolskih slovnica. Vzemimo samo pridevnike, ki so uporabljeni za ilustracijo primernika v delih iz zbirke *Que sais-je*, posvečenih posebnim jezikom: B. Pottier, *Grammaire de l'espagnol: aimable, grand*; A. Tellier, *Grammaire de l'anglais: grand*; Z. J. Veyrenc, *Grammaire du russe, cher, propre*; G. Lecomte, *Grammaire de l'arabe: grand, rapide, blanc*; V. Alleton, *Grammaire du grec: grand, bon*; J. Allières, *Les basques: vieux, bon*; J. Varenne, *Grammaire du sanscrit: bon, lourd, petit*. Vendar izjema: v *Physiologie de la langue française* vzame G. Galichet *courageux* kot primer za tip pridevnika, ki ga je mogoče stopnjevati.

da se največ uporab enakostnega primernika opira na numerično metaforo: to se pravi, vedemo se, kakor da bi bile prijaznost, prebrisanost itn. merljive lastnosti.

To pa je ravno nasprotno od našega današnjega stališča. Danes bi radi predlagali splošen, nekvantitativen opis izraza *aussi ... que*, opis, za katerega bi bila kvantitativna interpretacija zgolj ena izmed možnih interpretacij, ne pa temeljna. Stavek, ki je za podlago izjave (3), po našem mnenju kaže, da imata Pierre in Marie v vseh toposih (G_0, G'_2) ... (G_0, G'_n), pripisanih predikatih *velik*, isto mesto v argumentacijski gradaciji, ki izvira iz G_0 . Ta opis potemtakem določa, da moramo, kadar izrečemo izjavo (3), sprejeti, da je mogoče priti do istih sklepov, če vse drugo ostane nespremenjeno, tako iz mesta, ki ga ima Pierre v gradaciji G_0 , kakor iz mesta, ki ga ima Marie v isti gradaciji. Na ta način lahko pojasnimo simetrični vidik komparativne strukture, ki smo jo proučevali. Predvsem pa je mogoče v tej simetričnosti videti numerično enakost, vendar le, če na G_0 položimo kvantitativno lestvico. Disimetrični vidik pa izvira iz drugega navodila, ki ga daje stavek: ko izrečemo (3), izvršimo argumentacijsko dejanje, ki je v tem, da apliciramo na Pierra, vendar ne na Marie, (direktni) topos, ki smo ga izbrali. Prav to smo namreč rekli s tem, ko smo na kratko povzeli, da (3) argumentira k sklepu *Pierre est grand*.⁹

V luči teh zgledov bi lahko razliko med tretjo in četrto fazo formulirali takole: V tretji fazi je naloga argumentacijskih operatorjev, da vpeljejo argumentativnost v semantično strukturo stavkov. To pa je impliciralo dvoje: po eni strani to, da so možni stavki brez argumentacijske vrednosti (stavki, ki ne vsebujejo takih operatorjev), po drugi strani pa to, da imajo lahko stavki z operatorji tako argumentacijske elemente (ki jih vpeljujejo operatorji) kakor informativne elemente, izvirajoče iz izhodiščnih stavkov, na katere so bili operatorji aplicirani. V četrti fazi pa argumentacije ne vpeljujejo argumentacijski operatorji: argumentacija je že navzoča v izhodiščnih stavkih, in sicer v obliki toposov, ki konstituirajo pomen predikatov. Naloga operatorjev pa je bolj skromna, namreč ta, da specificirajo tip uporabe toposov. Je treba uporabiti direktne, konverzne topose ali oba tipa; kakšno argumentacijsko moč bo imela izjava itn.

Če priženemo to sklepanje do konca, bi morali priznati, da na ravni stavkov sploh ni informativnih vrednosti. Ne le da ni popolnoma informativnih stavkov, marveč ni v pomenu stavkov niti informativne sestavine. To pa ne pomeni, da ni informativne rabe stavkov. S tem pa smo hoteli reči samo to, da so take (pseudo)informativne rabe izpeljane iz neke »globlje«, čisto argumentacijske sestavine. Izvirajo iz utilitaristične rabe govornice in iz racionalizacijske ideologije — Benveniste ji je rekel logicistična — ki se lahko razvija le, če se prikriva, prikriva pa se tako, da besedam prisojja imanentno zmožnost reprezentacije stvari. Gradacija G_0 , ki je po našem mnenju pripisana vsakemu predikatu in ki je hkrati izhodišče za topose, ki ga konstituirajo, je nekaj, v čemer ponavadi vidimo *mero* realnosti: tako naj bi obstajala količina dela, inteligentnosti, prijaznosti.

Prav gotovo bi nam lahko kdo ugovarjal, da števila in mere vendarle obstajajo v jeziku: obstajajo imena za število in merske enote. Rešitev, h kateri se zdaj nagibamo, je tale: numerične indikacije so operatorji, a numerični operatorji niso argumentacijski. To nam pomeni, da numerični operatorji ne

⁹ V primeru, ki ga nismo obravnavali v pričujočem članku in v katerem je téma Marie, stavek določa, da je treba v izjavljanju uporabiti za Marie samo konverzne topose.

delujejo na stavke na podlagi argumentacijskih vrednosti. Tako stavek (Pierre a travaillé trois heures /Pierre je delal tri ure/) kakor stavek (Pierre a un peu travaillé /Pierre je nekoliko delal/) izvirata iz aplikacije operatorja na izhodišni stavek (Pierre a travaillé /Pierre je delal/). Od operatorjev, ki smo jih obravnavali v pričujočem članku, pa se numerični operatorji ločijo po tem, da izničijo prisile, ki izvirajo iz izhodišnega stavka in ki določajo uporabo toposov, narobe pa jih argumentacijski operatorji okrepijo, preobrnejo ali omiljo. S tega vidika se zdi, da so numerični operatorji bolj objektivni — ali manj argumentacijski — od drugih operatorjev. Širijo izbiro, ki jo argumentacijski operatorji omejujejo.

Z zadnjim zgledom bomo to idejo ponazorili. Vzemimo, da moramo primerjati:

(7) Odette a des enfants /Odette ima otroke/

in:

(8) Odette a deux enfants /Odette ima dva otroka/

Za opis tega nasprotja je po našem mnenju pomembno tole: Vzemimo, da govorec ne ve, ali moraš imeti dva otroka ali tri otroke, da bi bil upravičen do otroške doklade. Tako bi lahko rekel: *Odette a deux enfants, je pense qu'elle a droit aux allocations familiales* /Odette ima dva otroka, mislim, da ima pravico do otroške doklade/ kakor tudi: *Odette a deux enfants, je ne suis pas sûr qu'elle ait droit aux allocations familiales* /Odette ima dva otroka, nisem prepričan, ali ima pravico do otroške doklade/. Prav tako bi lahko rekel: *Odette a des enfants, je pense qu'elle a droit aux allocations familiales* /Odette ima otroke, mislim, da ima pravico do otroške doklade/. Nenavadno pa bi bilo reči: *Odette a des enfants, je ne suis pas sûr qu'elle ait droit aux allocations familiales* /Odette ima otroke, nisem prepričan, ali ima pravico do otroške doklade/, izjava, ki bi zahtevala *mais* /toda/. Člen *des* narekuje torej uporabo direktnega toposa *Plus on a d'enfants, plus y* /Čim več otrok, tem več y/, beseda *trois* (tri) pa dovoljuje tako uporabo direktnega kakor tudi konverznega toposa.

Na tem zgledu smo ponazorili, kako bi radi obravnavali kvantitativne operatorje, splošneje rečeno, stavke, ki se zdijo objektivni. Ta »objektivnost«, daleč od tega, da bi bila prvotno dejstvo, izvira zgolj iz izničenja argumentacijskih prisil, izničenja, ki s tem ko pušča odprte vse argumentacijske cilje, hkrati proizvede iluzijo, da teh ni. Informativni vidik je potemtakem zgolj stranski produkt.

Prevedla Jelica Šumič-Riha

BIBLIOGRAFIJA

Abscombe, Jean-Claude:

»Même le roi de France est sage«, *Communications*, 20, 1973, str. 40—82.

»Il était une fois une princesse aussi belle que bonne«, *Semantikos*, 1, 1, 1975, str. 1—28.

»Il était une fois une princesse aussi belle que bonne«, *Semantikos*, 1, 2, 1976, str. 1—26.

»Argumentation et topi«, v: *Argumentation et valeur*, Actes du 5e colloque d'Albi, 1984, str. 45—70.

Anscombe, Jean-Claude in Ducrot, Oswald:

»Deux *mais* en français?« *Lingua*, 43, 1977, str. 23—40.

L'argumentation dans la langue, Mardaga, Bruxelles 1983.

Ducrot, Oswald:

»*Peu et un peu*«. Cahiers de lexicologie, 1970, str. 21—52.

La preuve et le dire, Mame, Paris 1973.

»Note sur l'argumentation«, Cahiers de linguistique française, 4, Genève 1982, str. 143—163.

»Opérateurs argumentatifs et visée argumentative«, Cahiers de linguistique française, 5, Genève 1983, str. 7—35.

Le dire et le dit, Ed. de Minuit, Paris 1985.

Ducrot, Oswald in dr.:

Les mots du discours, Ed. de Minuit, Paris 1980.

Perelman, C., Obrechts-Tyteca L.:

Traité de l'argumentation, Bruxelles 1970.